

KÜRESEL KRİZİN TÜRK FİNANS SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bora SELÇUK

Kadir Has Üniversitesi - SBMYO, Selimpaşa Kampüsü
E-5 Karayolu Üstü, Selimpaşa Silivri/İSTANBUL
E-posta: boraselcuk@khas.edu.tr

Özet

Küresel finansal krizin Türkiye üzerinde etkilerini göstermesine paralel olarak Türk Finans sistemi olumsuz sinyaller vermeye başlamış özellikle dış kredi bağlantılarında yaşanan daralma neticesinde banka kredilerinde kriz öncesi döneme göre bir azalmanın ve sorunlu kredilerde bir artışın gerçekleştiği gözlenmiştir. Küresel krizin olumsuz etkilerini azaltmak amacı ile politika yapımcılar ve diğer baskı grupları finansal kesiminde özellikle ticari ve sınaî faaliyetleri canlandıracak nitelikte kredilerin hızla devreye sokulmasını talep etmişlerdir. Küresel krizin Türkiye gibi yükselen ekonomiler üzerinde bir önemli etkisi de küresel ekonomik ve politik aktörlerin bakışlarında yaşanan değişim sürecidir. Kriz küresel aktörlerin özellikle finansal piyasalarda yükselen ekonomileri belli ekonomi politikaları izlemeye zorlamaları ve küresel karar verici mekanizmalarda dışlamalarını bir kez daha düşündürmüştür.

Yukarıda belirtilen süreç göz önüne alındığında, hazırlanacak sempozyum bildirisinde, küresel finansal kriz sonrasında ülkemiz finans sisteminin geçirdiği süreç ve yaşadığı olumsuz etkiler tartışıldıktan sonra alınabilecek önlemlere ve atılacak adımlara yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Küresel Kriz, Bankacılık Sistemi, Piyasalara Etkiler

Alan Tanımı: Finansal İktisat (Ekonomi)

THE EFFECTS OF THE GLOBAL CRISIS ON TURKISH BANKING SECTOR

Abstract

The problems started in the mortgage contracts in US have become a threat to the global financial system. The influence of the global financial crisis is already being felt closer by the Turkish banking sector in its credit amount. Increasing troubles in the global economy during the 4th quarter of 2008 together with the slowdown in domestic economic activities in Turkey have affected negatively to the domestic credit markets in the country. Decreasing domestic demand, export and also an unforeseen spendable income made credit demand slow down. Nevertheless, the current crisis has not caused to the important decreases in credit volumes and other banking activities.

Key Words: Global Crisis, Turkish Banking System, Effects on Financial Markets

JEL Classification: G01, G10, G21

1. GİRİŞ

Yaşanan küresel finansal kriz birçok ülkenin reel ve finans sektörlerinde olumsuz etkiler doğurmuştur. Birçok uluslararası finans kuruluşu bu krizin etkisi ile tasfiye olurken ya da etkinliklerini kısıtlarken ülke ekonomileri ve finans sistemleri büyük çaplı yeniden yapılandırmalar geçirmişler-

dir. Küresel finans sistemi üzerinde ise yeni küresel finansal mimari tartışmaları başladı. Bu etkilerinin benzerlerinin 2008 yılından başlayarak Türk ekonomisi ve finans sistemi üzerinde özellikle bankacılık sistemi üzerinde gözleneceği öngörüldü ve finans sisteminde etlilerinin boyutları tartışılmaya başlandı.

Türk finans sistemi, kırılğan devreye 2000-2001 finansal krizi sonrasında 2001-2004 arasında kamu ve özel sektör bankalarının yeniden ciddi bir şekilde yapılandırıldığı, düzenleyici ve denetleyici yapının etkinleştirildiği, finansal kuruluşlarının sermaye yapılarının güçlendirildiği, sorunlu bankaların ve kuruluşların birleştirilmesi ve finansal sistemden tasfiyesini içeren geniş çaplı yeniden yapılanma çalışmalarının (Kozanoğlu ve Selçuk,2007:240-241) desteğiyle etkilenen diğer ülkelere göre daha hazırlıklı ve güçlü girdi.

Çalışmada küresel krizin finans sektörüne olası olumsuz etkilerine yer verildikten sonra Türk finans sektörünün merkezi konumunda yer alan bankacılık sektörünün genel durumu ve ana göstergeleri incelenecek ve küresel krize tepkiler ve önerilere yer verilecektir.

2. KÜRESEL KRİZİN TÜRKİYE'YE OLUMSUZ ETKİLERİ

Küresel krizin olumsuz etkileri Türk ekonomisi üzerinde 2008 yılının son çeyreği ile hissedilmeye başlandı. 2009 yılı boyunca ülkenin krizin etkilerinin yaşandığı diğer ülkelere göre daha şiddetli etkilendiği ekonomide küçülme ve artan işsizlik oranları ile gözlemlendi. Bu olumsuzlukların 2001 krizine göre daha az kırılğan bir makroekonomik yapıda gerçekleşmesi küresel krizin olumsuz etkilerinin ne derecede büyük olduğunu bize gösterdi.

Krizin etkilerinin küresel finansal sistem üzerinde gözlenmesinin ardından Türk finans sektörünün kanaat önderleri arasında yapılan Ekim-aralık 2008 dönemi Bankacılık Sektörü Yönetici Kesim Beklenti Anketi'ne verilen cevaplar finans sektörünün yöneticilerinin aşağıda yer alan olumsuz etkilerin farkında olduklarını gösterdi (BDDK,2008:6-9).

Küresel krizin etkileri şu şekilde ekonomide kendini hissettirdi.

- Dış Talepte Gerileme: Daha önce yaşanan krizlerden farklı olarak ihraç edilen mallara olan talebin azalması küresel düzeyde ekonominin küçülmesi, küresel çapta gelir düzeylerinin azalması ve talepte düşme anlamına geldi. 2001 krizi sonrası ihracat artışları yaşanırken mevcut krizde gerileme ve yeni pazar arayışları gözlemlendi (Özatay,2009:143). Bu durum işletmeleri yeni ekonomik koşullara uygun harcamalara ve sıkı kredi politikalarına yöneltti.
- Uluslararası Kredilerde Azalma: Küresel finansal krizin küresel finansal kuruluşlar üzerindeki olumsuz etkisi ile bir çok küresel kredi kurumunun iflası veya yüksek oranlı zararlarla uğramaları finansal piyasalarda güvenin azalması, belirsizliklerin artması, uluslararası sermaye akımlarını çevre ülkelerden krizin yaşandığı merkez ülkelere kayması Türkiye gibi ülkelere başta bankacılık sektörü ve dış kredilerden yararlanan şirketler kesimi açısından ülke dışı kredi kaynaklarında gerileme anlamına geldi.

Uluslararası bankaların kredilerini merkeze geri çağırılmaları aralarında Türkiye'nin de bulunduğu bir çok ülkeyi etkiledi. Sadece batı ve doğu Avrupa yer alan 13 ülke bankacılık sistemlerinde bu batılı bankaların ağırlığı %1,6 ile %76,7 arasında (İngiltere %1,6 Türkiye %9,9, Yunanistan %76,7) değişiyordu (Maechler and Ong,2009:12-13). IIF verileri de bu gerilemeyi onayladı. 2007 yılında yükselen ekonomilere 888 milyar dolar net sermaye girişi yaşanırken 2008 yılında 392 milyar dolara 2009 yılında 141 milyar dolara geriledi. Bu durum yükselen

ekonomilerde daha yatırım ve önceki yıllarda alınan kredilerin geri ödenmesi ile birleştiğinde yeni kredi bulmada zorlanma, bankaları ve yurtdışı kredi kullanan şirketleri kendi olanaklarıyla önceki dönemden kalan borçlarını ödemeye yönlendirmektedir (Özatay,2009:144).

- Yurtiçi Kredilerde Azalma: Küresel krizi izleyen dönemde bankacılık sektörünün verdiği kurumsal/ticari, KOBİ ve bireysel kredilerde azalma beklenmiştir. Bu durumun arkasında sırası ile küresel finansal sistemde oluşan belirsizliğin neden olduğu finans sektöründe gözlenen nakitte kalma isteği, şirketler ve bankacılık kesiminde risklerin artışı, yükselen kredi maliyetleri ve yurtdışı kredi imkanlarının azalması, takipteki kredilerde artış nedenleri yer aldı. Bankaların bu nedenlerle kredi vermede isteksiz davrandıkları gözlemlendi. Kurumsal/ticari, KOBİ ve bireysel kredi taleplerinin ise yatırım ve tüketim harcamaları konusunda çekimser kalmaları sonucu azaldığı ifade edildi (BDDK,2008:9-34).
- Türkiye’de Yerleşik Yabancı Finans Kuruluşlarının Durumu: Küresel kriz sonrasında ana ülkelerinde küresel krizden etkilenen yabancı banka ve diğer finans kuruluşları ülkelerinde oluşan sorunlar nedeniyle Türkiye’de mevcut şubelerinde yaşadıkları olumsuzluklar sınırlı kalmış 2001 sonrasında etkin şekilde yer aldıkları bankacılık ve sigortacılık sektöründe kırılma eğilimi arttıracak etkiler yaratmamıştır. Bazı yabancı ortaklar azınlık paylarını satacaklarını açıklarken, küresel krizden etkilenen yabancı bankaların ülkemizdeki şubeleri ana ülkede yaşanan sorunlardan etkilenmediler.

3. KÜRESEL KRİZ SONRASI BANKACILIK SEKTÖRÜ

Türk bankacılık sektörü küresel krizin etkileri ile karşı karşıya kaldığında iki önemi avantaja sahipti. Uzun soluklu ve zorlu bir yeniden yapılandırmanın ardından resmi hedeflerden hayli yüksek (%17-18 civarında) sermaye yeterliliği oranlarına sahip, likidite sorunlarından uzaktı ve krizin merkezinde yer alan diğer ülkelerden farklı olarak sistemde banka katili olarak isimlendirilmeye başlanan yüksek riskli (toksik) finansal ürünler barındırmıyordu.

3.1. Bankacılık Sektöründe Genel Görünüm

Türk finans kesiminin ana katılımcısı olan bankacılık sektörünün küresel krizi izleyen dönemde krizden etkilenen diğer ülkelerden daha sağlıklı ve güçlü bir yapıda yoluna devam ettiği ifade edilmektedir. Küresel krizden etkilenen merkez ve çevre ülkelerinde piyasa içi ve dışı müdahale yöntemleri ile finansal sistemlerine müdahale edildiği, kapsamlı yeniden yapılandırma paketleri açtıkları gözlenmiştir. Türk finans piyasasında bu önlemlere gidilmemiştir.

Küresel krizin etkilerinin gözlenmesi ile küresel ölçekte krizin etkilerini en iyi şekilde görmemizi sağlayacak rasyolardan biri olan sermaye yeterliliği rasyosu 2008 sonu itibari ile resmi oranların hayli üzerinde bir değerden %18’den krizin en etkili olduğu dönemde %20,6 seviyesine yükselmiştir. Mart 2010 itibari ile rasyo %19,9 gibi dünya ölçeğine göre yüksek sayılabilecek bir değerdedir. Bu durum bankacılık sistemimizin katılımcılarının ve düzenleyici yapının küresel krizin olumsuz etkilerini karşılamak için ellerinden geleni yaptıklarını ve 2001 finansal krizinden doğru dersleri çıkardıklarının göstergesidir.

Genel görünüme göz atarsak:

- 2008 yılı sonu 49 olan banka sayısı izleyen yılda ve Mart 2010 itibari ile aynı kalmıştır. Bu süreçte satın alınan, ortaklık yapıları el değiştiren bankaların bu değişimleri piyasa

ekonomisi şartları içerisinde ticari ilişkiler sonucunda gerçekleştirdikleri, herhangi bir yapısal düzenleme sonucu yapılmadığı ortadadır.

- Küresel kriz sürecinde bankacılık sektöründe şube ve personel sayısında azalma gözlenmemiş aksine bankacılık sistemi krize rağmen şube ve personel sayılarını arttırmıştır. 2008 sonu 9304 olan şube sayısı 2009 sonunda 277 adet artışla 9581'e Mart 2010 itibarı ile ise 20 adet artışla 9601 sayısına ulaşmıştır. Aynı dönemde personel sayısı da 182667 kişiden 1549 artışla 184216 kişiye Mart 2010 itibarı ile de 2414 kişi artışla 186619 kişi ile tarihinin en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Bankacılık sektörü fiziksel ölçütler açısından da büyüme işaretleri vermiştir (BDDK,2010:4-5).
- Bankaların bu dönemde alternatif müşteri erişim kanalları yatırımları da devam etmiştir. ATM ve POS sayıları sırası ile 21953adetten 23952'e POS sayısı ise 1886000 adetten 2048000 adete ulaşmıştır (BDDK,2010:4-7).

Bankacılık erişim göstergelerine bakıldığında Türk bankacılık sektöründe genel görünüm 2001 sonrası geçirdiği kapsamlı yeniden yapılandırmanın sağladığı güvenle büyümeye devam eden ve küresel krizin etkisini üzerinde benzer durumda bulunan ülkelere göre daha az hisseden bir bankacılık sektörüdür.

3.2. Bankacılık Sektöründe Mevduat ve Kredilerin Gelişimi

Bankacılık sektörünün gelişimini okumak için en elverişli göstergelerden biri olan mevduatların banka bilançoları içindeki payı 534,3 milyar TL toplam tutar ve Mart 2010 itibarı %62,1'lik pay ile temel fon kaynağıdır. Küresel krizin etkilerinin gözlenmeye başlamasından bu yana mevduat artış eğilimi 2009 ikinci çeyreğindeki duraksama haricinde devam ettirmiştir. Bu süreçte mevduat artışı tüm banka grupları ve türlerinde devam etmektedir. Ancak katılım bankaları ve yabancı bankalar 2010 itibarı ile artış hızlarını koruyamamışlardır (BDDK,2010:7-8).

Mevduatların krediye dönüşüm oranı ise 2008 sonu %84,1 iken süreç boyunca %80,6 kadar gerilemiştir. Mart 2010'da %82,1 seviyesine yükselmiştir. Bu gelişme bankaların kriz dönemi boyunca mevduatlarını krediye çevirmede daha serin kanlı davrandıklarının göstergesi olarak görülebilir (BDDK,2010:17-18).

Bankacılık sektörünün gelişimini okumak için en elverişli göstergelerden bir diğeri olan kredilere göz atarsak krizin etkisinin gözlenmesi ile kredi piyasasında kredi koşullarında önceki döneme göre katılık ve artış hızında ise gerileme gözlenmiştir. Mart 2010 itibarı ile toplam krediler 416,8 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. 2009 ilk iki çeyreğinde duraklayan kredi hacmi TCMB politika faiz oranlarındaki indirimlerin piyasa faiz oranlarının düşüş şeklinde yansıması, likiditeye ilişkin alınan tedbirler, ekonomide yaşanan toparlanma emareleri etkisi ile gelişme göstermiş 2010 ilk çeyreğinde %6,2'lik bir artış oranı ile krizin etkilerinde sıyrıldığını güçlü bir şekilde göstermiştir. Toplam krediler içerisindeki dağılım ise %45,7 kurumsal/ticari krediler %32,8 bireysel krediler ve %21,6 KOBİ kredileridir. Son dönemde KOBİ kredilerinde bir artış gözlenirken, bireysel kredilerde azalmış ve kurumsal/ticari kredilerde değişim gözlenmemiştir.

Küresel kriz sürecinde reel sektörün ve hane halklarının ödeme gücünün azalmasına paralel olarak tahsili gecikmiş kredi tutarı artma eğilimindedir. Kredilerin takibe dönüşüm oranı 2008 sonu %3,7'den Aralık 2009'da %5,3 yükselmiştir. Mart 2010'da ise %4,9'a gerilediği gözlenmiştir. Bu süreç küresel krizin etkilediği diğer ülkelerden çok farklı değildir (BDDK,2010:7). Örneğin Bre-

zilya'da oran 2008 sonu %3,1 iken 2009 sonunda %4,3'e Bulgaristan'da %2,4'ten %3,2'e Polonya'da ise %4,4'ten %5,7 yükselmiştir (TCMB,2009:50). Oranın krizin etkisinin azalmasına paralel olarak gerilemesi beklenmektedir.

3.3. Bankacılık Sektöründe Karlılık

Mart 2010 itibariyle bankacılık sektörü net karı geçen yılın aynı dönemine kıyasla 1,1 milyar TL (%21,6) artarak 6,3 milyar TL olmuştur. Bankacılık sektöründeki artışta faaliyet gelirlerinden kaynaklanmaktadır. Faaliyet gelirlerindeki artışta esas olarak net faiz gelirlerinden kaynaklanmaktadır. Faiz gelirlerinde %16 (3,7 milyar TL) azalma gerçekleşirken faiz giderlerinde azalma %33 (4,4 milyar TL) gerçekleşmiştir. Faiz gelirlerindeki azalışın faiz giderlerindeki azalıştan daha düşük gerçekleşmesinden ve menkul kıymetlerden elde edilen faiz gelirlerindeki azalışın mevduata ödenen faizlerden daha düşük olması etkili olmuştur. Sektör kriz sürecini karlılığını koruyarak geçirmiştir. Yurt dışı bankaların Türkiye şubelerinin karları bu bankalar açısından önemli paylara varmıştır.

4. KRİZE TEPKİLER VE ÖNERİLER

Küresel kriz nedeni ile küresel finansal sistemde yaşanan değişimler ve etkileri Türkiye başta olmak üzere yükselen ve gelişmekte olan ülkeleri yakından etkilemiştir. Bu etkileşim sonrasında küresel krizin etkilerine karşı verilen sınavın Türk finans sektörü açısından olumlu sonuçları Türkiye ve benzer çabaları sergileyen ülkelerde gelecek dönemde IMF gibi ulusötesi kurumlar ile daha iyi şartlarla müzakereler yapmak, anlaşmalar imzalamak ve daha geniş destek sağlamak imkânlarını vermektedir. Küresel kriz sırasında piyasa dışı müdahale yöntemlerini sıklıkla uygulayan merkez karşısında farklı müdahale yolları izlemek daha kolay bir hal almıştır. Küresel krizden etkilenen Türkiye gibi ülkelerin neo-liberal söylemlerin uzun yıllardır dayattığı serbest piyasa mekanizmasının ötesinde devletin piyasalara müdahalesine izin veren bir yöne doğru kayabileceğini düşünmek yanlış olmaz. Türkiye ve diğer gelişmekte olan ülkeler piyasalara devlet müdahalesini içeren farklı yollar deneme olanağına kavuşmuşlardır.

Küresel kriz sırasında alınan tedbirler ve sağlanan kaynaklarla hareket alanı genişlemiş IMF ve Dünya Bankası gibi ulusötesi kurumlarda Türkiye ve diğer yükselen ekonomilerin etkileri artabilir. Başlamasında payları olmamış olan ve küresel krizin etkilerini daha şiddetli hisseden yükselen ekonomiler karar vericiler arasında yer alma konusunda daha istekli olacaklardır. Türkiye'nin de bu süreçte daha etkin bir konum için uğraş vermesi beklenebilir.

Krizden şiddetli etkilenmiş gelişmekte olan ekonomiler IMF ile bir müzakere sürecine gireceklerdir. Müzakere süreci geçmiş yıllarda olduğu gibi neo-liberal kemer sıkma politikalarının ötesinde bir sürece doğru gelişebilir. Gelişmekte olan ülkeler IMF'nin kemer sıkma telkinleri karşısında ekonomiyi canlandıracak harcamalar yapma yönünde kararlar almaya (Kozanoğlu,2009:46) ekonomiye müdahale yöntemleri arasında gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında çifte standart uygulamamaya (en azından azaltmaya) ikna edilebilir. Bu süreçte Türkiye gibi müzakere masasını terk ederek kendi politika kararlarını alabilecek ülkelerle daha sık karşılaşabiliriz. Ancak tüm gelişmelere rağmen Türkiye için para ve özellikle maliye politikalarında gevşeklikten uzak durmak, işgücü piyasalarında ise hala süren katılıkları ortadan kaldırmak gerektiği de bir gerçektir (IMF, 2008:69). IMF'ye göre Türkiye gibi yüksek dış borçluluk ve yüksek risk primleriyle karşı karşıya olan ülkelerde artan kamu harcamaları dış açıkları yükseltebilecek koşullarda genişletici mali politikalar için uygun olmayabilir (BSB, 2009:132).

Türkiye, küresel krizin etkilerinin devam ettiği süreçte finans sektörünü güçlendirici tedbirler almaya; özellikle bankacılık sisteminde sistemik sorunlar yaratacak olaylara müdahale etmeli; bankaların klasik finansal aracılık faaliyetlerini yapmalarını teşvik etmelidir. Piyasalardaki riskin en aza indirilmesi ve düzenli işleyişin sağlanması için şeffaflık ilkesine öncelik verilmelidir. Bankacılık sistemi üzerinde olumsuz etkiler yaratacak düzenleme ve uygulamalara son verilmelidir. Kredi arzına ilişkin olarak, ekonominin doğal süreci dışında kalan müdahalelerden kaynaklanan daralmalarını önleyecek tedbirler alınmalıdır (Finans Kulüp, 2009:15).

5. SONUÇ

Küresel krizin finans sektörü açısından iki önemli etkisi öngörülmüştür. İlki, uluslararası piyasalardan sağlanan fonların önemli ölçüde azalması ve maliyetlerinin yükselmesi; İkincisi ise, küresel çapta ve özellikle ihracatın büyük kısmının gerçekleştirildiği Avrupa’da yaşanacak bir ekonomik durgunluğun Türkiye ekonomisini ve dolayısıyla Türk finans sektörünü benzer şekilde yavaşlatmasıdır. Eldeki veriler küresel krizin etkileri ile bankacılık sektörünün iyi başa çıktığı yönündedir. Türkiye’nin finansal kriz yönetme deneyimi ve 2001 krizi sonrasında alınan tedbirler krizin etkilerini yaşayan diğer ülkelere göre Türkiye’yi başarılı kılmaktadır.

Ancak finansal krizin etkilerini Euro bölgesinde göstermeye başlaması özellikle kredi hacimlerinde durağan bir görünüm beklenmesi ve takipteki kredilerde, bankacılık sektörü riskliliğinde ve yabancı para fon kaynaklarının maliyetlerinde artış beklentilerini karşımıza çıkarabilir. Düzenleyici, denetleyici yapıyı güçlendirerek krizler öncesi piyasa merkezli çözümler sunarak sorunları çıkmadan çözmeye çalışmak ön plana çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Bağımsız Sosyal Bilimciler -BSB. Türkiye’de ve Dünya’da Ekonomik Bunalım 2008-2009, İstanbul: Yordam Kitap, 2009

BDDK (2008). Bankacılık Sektörü Yönetici Kesim Beklenti Anketi, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Istatistik/Veriler/Uc_Aylik_Raporlar/5504Beklenti%20Anketi-Eylul2008.pdf, [İndirme Tarihi:02.05.2010]

BDDK (2010). Türk Bankacılık Sektörü Genel Görünümü, <http://ebulten.bddk.org.tr/BDMKBulten/Basit.aspx>, [İndirme Tarihi:02.05.2010]

Finans Kulüp (2009) Küresel Mali Piyasalarda Yeni Düzen ve Türkiye, Finansa Kulüp Çalışma Grubu Görüş Notu, http://bigpara.ekolay.net/download/sector_raporlari/bigpara310309.pdf, [İndirme Tarihi:02.05.2010]

IMF. World Economic Outlook October 2008, World Economic and Financial Surveys, IMF Publication, 2008.

Kozanoğlu, Hayri & Bora Selçuk. “Yeniden Yapılandırma Sonrası Türk Bankacılık Sistemi”, Öneri Dergisi. 7:28, Haziran 2007, 225-24

Kozanoğlu, Hayri. Küresel Krizin Anatomisi, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2009

Maechler, Andrea M. & Li Lian Ong. Foreign Banks in the CESE Countries: In for a Penny, in for a Pound?, IMF Working Paper, WP/09/54, March 2009

Özatay, Fatih. Finansal Krizler ve Türkiye. İstanbul: Doğan Kitap, 2009.

TCMB (2009). Finansal İstikrar Raporu, <http://www.tcmb.gov.tr>, [İndirme Tarihi:02.05.2010]